

- ILA (2002): *Report of the Seventieth Conference*, New Delhi
- ILA (2004): *Report of the Seventy First Conference*, Berlin
- Just and Unjust Warriors: Marking the 35<sup>th</sup> Anniversary of Walzer's 'Just and Unjust Wars' (2013) *European Journal of International Law*. Special issue. 24, 1, 13-432.
- Sands, Philippe (1995): *Principles of International Environmental Law*. Vol. I., Manchester University Press, Manchester-New York • [http://bilder.buecher.de/zusatz/21/21232/21232437\\_vorw\\_1.pdf](http://bilder.buecher.de/zusatz/21/21232/21232437_vorw_1.pdf) (2003)
- Schrijver, Nico (2007): *The Evolution of Sustainable Development in International Law. Inception Meaning and Status*. (Recueil des Cours 329) RCADI • [http://nijhoffonline.nl/book?id=er329\\_er329\\_217-412](http://nijhoffonline.nl/book?id=er329_er329_217-412)
- Simma, Bruno (2009): Universality of International Law from the Perspective of a Practitioner. *European Journal of International Law*. 20, 2, 294. • <http://www.ejil.org/pdfs/20/2/1801.pdf>
- UN (1963): *Legislative Texts and Treaty Provisions Concerning the Utilization of International Rivers for Other Purposes than Navigation*, United Nations publication, Sales No. 63. V. 4 • <http://untreaty.un.org/cod/legislative/index.html>
- Wolf, Aaron T. et al. (1999): International River Basins of the World. *International Journal Water Resources Development*. 15, 4. • <http://www.transboundarywaters.orst.edu/publications/register/>
- You, Mingquing (2011): The Role of International Human Rights Judicial Bodies in the Implementation of Environmental Law. In: Maljean-Dubois, Sandrine - Rajamani, Lavanya: *Implementation of International Environmental Law / La mise en oeuvre du droit international de l'environnement*. (Les livres de droit de l'Académie de droit international de la Haye 32) Martinus Nijhoff, 579-605.
- URL1: [http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsd\\_no=XXVII-12&t...](http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsd_no=XXVII-12&t...) (2013. 05. 22.)
- URL2: <http://www.icj-cij.org>
- URL3: <http://www.itlos.org>



## A VÍZ A SZAKRÁLIS FOLKLÓRBAN

Bartha Elek

az MTA doktora, tanszékvezető egyetemi tanár,  
Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék  
[barthaelek@yahoo.com](mailto:barthaelek@yahoo.com)

A tudomány mai világában egyetlen diszciplína sem állíthatja magáról, hogy képes lenne átfogni és átlátni azt a mindenre kiterjedő és meghatározó szerepet, amelyet a víz bolygónkon az élet minden formájának létrejöttében és működésében, így az emberiség életében is betölt. Tudományos munkák sora tanúsodik arról, hogy fajunk és kultúránk fennmaradása szempontjából az egyik legfontosabb mindenkor stratégiai kérdés, múltunk megismerésében és jövőnk alakításában kihagyhatatlan tényező a víz, a hozzá való viszonyulás eszköze pedig a kultúra a maga komplexitásában.<sup>1</sup> Az emberi civilizáció éppen összetettségénél, differenciáltságánál fogva igen sokrétű viszonyrendszert alakít ki a vonzáskörében lévő jelenségekkel, különösen a létfeltételeit jelentő környezeti tényezőkkel. Ezek a tényezők azután a kultúra különböző ágaiban fontosságuknak, differenciáltságuknak és alapvető tulajdonságainak megfelelő-

en többféle, esetenként sokféle lenyomatban jelennek meg, különböző jelentésekkel társítva, sokszor egymástól eltérő értelmezésekkel ellátva, ebből adódóan pedig gyakran megkettőzött vagy meg többszörözött formákban. Miután a leginkább meghatározónak tekinthető környezeti tényezők között minden összefüggésben jelen van a víz, természetes, hogy a fő törvényszerűségek ebben az esetben is érvényre jutnak.

Ezen mechanizmus révén minden kultúra a hatókörébe került dolgokat a maga képe formálja. Egyrészt adott maga a jelenség: élettelen vagy élő, a környezet része, vagy akár a test, az élő szervezet része, másrészt pedig adva van ennek szellemi kulturális lenyomata: szimbólumok, jelentések, értelmezések formájában. Jól látszik ez a művészetekben, a folklórbán és a vallásban is. Ez utóbbiak körébe tartozik a *szakrális értelmezések és jelenségek összessége*, a „szakralizáció”, amelynek révén a profán tartalom mellett a „szent” jegyei is az adott jelenséghez kapcsolódnak. Mindezen folyamatok során maga a jelenség természetesen önmagában nem, vagy nem minden esetben változik, a jelentéshez anyagában nem feltétlenül hasonul. Legfeljebb „szennyeződik” – ahogy ezzel a vízzel kapcsolatban minduntalan szembesülnünk kell.

<sup>1</sup> Az MTA I. Osztály Néprajzi Bizottsága és az MTA – DE Néprajzi Kutatócsoportjának közös szervezésében 2008-ban a Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat keretében tartott néprajzi-folklórisztikai konferencia előadásai önálló kötetben jelentek meg, amelyek közül több is érintette a most tárgyalt témakört: Bartha et al., 2010. Lásd ugyanitt Barna Gábor (2010), Bartha Elek (2010) és Telenkó Bazil (2010) írásait.

Úgy vélem, a tematikai áttekintésen túl a folklorisztikának és a vallástudománynak érdemi mondanivalója is van ezzel kapcsolatban. A továbbiakban erről az oldalról próbálok megközelíteni a kérdést.

A világ népeinek folklórjában a víz – fizikai és kémiai tulajdonságai révén – viszonylag nem nagy számú alapvető jelentést és funkciót hordoz. Ezek egy része közvetlenül kapcsolódik a mindennapi élet vízhasználati gyakorlatához a halásztattól, a táplálkozástól a tisztálkodásig, a víz erőforrásként vagy közlekedési útvonalként való használatáig. A víz alkalmazása katartikus és termékenységi rítusokban gyakori jelenség, mint ahogyan felbukkan számos nép mítoszaiban, teremtésmondáiban, hiedelmeiben. Az „élet vize” motívum, a víznek mint az élet hordozójának történelmi időszakokat és kultúrákat átívelő jelenléte a szellemi szférában a civilizáció közös örökségének alaprétegéhez tartozik.

A keresztény Európa népeinek körében sincs ez másként. A termékenységi kultuszt idézi a Magyarországon közsímet és a folklór részeként ma is élő locsolkodás szokása, vagy a vízzel való leöntésnek a hagyományban



Szent forrás – *Sveti bunar*, Baja-Máriakönyve (Vodica), Bács-Kiskun m. 2006. (A szerző felv.)

hasonló funkcióban felbukkanó rítusa. A föld termékenységét, az élet fennmaradását szolgálják a vízzel végzett esővarázsló szokások, amelyekhez kapcsolódva – vagy azok hiányában is – rítusszövegek, imák egész sora jelzi a víz életető erejét. Tisztító jelentésben jelenik meg a víz a világ számos vallásában, köztük a világvallásokban. Elegendő itt csupán a szent folyókban való fürdés, megmerítkezés rítusát említeni, a zsidó vallás rituális fürdését, kézmosását, az antik vallások hasonló szertartásait, nem beszélve a kereszténység körében gyakorolt keresztelésről, a kereszttség kiszolgáltatásáról. A víz jórészt az imént említett jelentések és funkciók révén megjelenik a gyógyítás szolgálatában is: a hivatásos gyógyításban és a folklór részeként a hagyományos, ún. népi gyógyításban egyaránt. A népi mondavilág, a vallásos legendák pedig nagy számban tartalmaznak a vízzel kapcsolatos motívumokat, nemegyszer eredettörténetek, bibliai vonatkozású legendák formájában (Lammel – Nagy, 1985; Pócs, 2002; Ujváry 1980).

A fenti értelmezésekkel és funkciókkal ellentétben a víz veszélyforrásként is jelen van, akár úgy, hogy túl sok van belőle – özvíz-szerű esők, villámlással kísért zivatarok, árvizek formájában –, akár pedig mint az ember világához elengedhetetlenül szükséges, de az adott kor embere számára sokszor kiismerhetetlen természetű közeg: a folyók, tavak, tengerek, óceánok által jelentett mindennapi veszélyforrás képében. Ebben a közegben biztosítottak oltalmat azok a védőszentek, akik a kereszténység korai időszakától kezdve patronálták, óvták a vízben járó utasokat, kereskedőket a rájuk leselkedő veszedelmektől. Közülük is az egyik legismertebb, Szent Miklós ábrázolásai, ikonjai ma is elengedhetetlen tartozékai a mediterrán térség halászhajóinak, bárkáinak.

A szakrális folklór a maga eszközeivel ezt a valóságot képezi le. A folklór értelmezésének és funkcióinak iménti, korántsem teljes köre mellett, azokkal átfedésben, azonos vagy hasonló szerepkörben jelennek meg a vallásos tartalmak, amelyek Európa népei számára azonosíthatóak a keresztény tartalmakkal. A szakralitásban a víz – amellet, hogy a folklór általános törvényszerűségeit követi – minőségében elválik, mintegy kiemelkedik a profán szférából, ezzel együtt a folklór egészében megtapasztalt jelentések és azokkal analóg alkalmazások kapcsolódnak hozzá. Ugyanakkor a folklór, azon belül a szakrális folklór vize – esetenként néhány megköttéstől eltekintve – nem különbözik alapvetően a mindennapjainkban használt és fogyasztott víztől. A megköttések többnyire a tisztasággal kapcsolatosak, egyes rítusok előírhatják a víz sózását vagy más adalékkal való ellátását. A folklór például a hagyományos gyógyítás kapcsán széles körben alkalmazza a *szenesvizet*, a szakralitásban a hozzáadott sórt tartalmazó (római katolikusok) szenteltvíz hasonló funkciókat is ellát.

Ha a folklóron belül a mindennapi élethez való kapcsolódás szakralitását mérlegeljük, annak intenzitása a szent és a profán szféra közötti skálán változó értékeket mutat. Ahogyan a minket körülvevő világ dolgai sem egyenrangúak számunkra, a szent sem egyforma súllyal van jelen a víz különböző előfordulásaiban a folklór vallásos rétegeinek területén: a témaként való megjelenéstől kezdve a hitélet rítusaiban való felhasználásán és a paraliturgikus alkalmazásokon keresztül a csodatévő kutak és források vizéig a szentség számos fokozatával találkozhatunk.

A profán szféra és a szent közötti mezőn az utóbbihoz legközelebbi rétegekhez tartoznak a csodatévő források, a gyógyító erejű,



Szent forrás Szt. Petka kegyhelyénél. Sveti Naum, Macedónia, 2012. (A szerző felv.)

szent kutak és természetes vizek. Az európai vallásos folklór igen nagy számban ismer ide tartozó helyeket, objektumokat, amelyek valamilyen szinten többnyire zarándokhelyeként működtek vagy működnek napjainkban is. Elegendő lehet itt a világszerte ismert



Vízszentelés. Nyírmártonfalva, Szabolcs-Szatmár m., 2013. (Telenkó Bazil felv.)

lourdes-i kegyhelyet említeni, ahonnan annak létrejöttétől fogva rendszeresen és még a legutóbbi hetekben (2013) is jegyezték fel és ismertek el csodásnak tartott gyógyulásokat. Hasonló helyek, kutak, források Európában, így a Kárpát-medence területén is nagy számban találhatóak, búcsújáró helyeink közül soknak a keletkezése és kultusza kapcsolódik közvetve vagy közvetlenül forrásoknál, kutaknál bekövetkezett gyógyulásokhoz, csodákhoz, jelenésekhez.<sup>2</sup> Ezek jelentős része az egyház által nem nyert elismerést, kultuszuk fennmaradását a folklór szokáshagyomány biztosítja. A kutakhoz, forrásokhoz kapcsolódó gyógyulásokat, csodákat, jelenéseket az élő szóhagyomány mellett, azzal párhuzamosan mirákulumos könyvek, feljegyzések őrzik. A szent kútra (*szentkút*) vagy forrásra való utalás több helynevünkben is előfordul. Közülük az egyik legismertebb a mai Magyarország északi részén Mátraverebély-Szentkút, de sok más között említhetjük a dél-burgenlandi Szentkút (Heiligenbrunn, Ausztria), vagy a kiskunsági Pálosszentkút (Petőfiszállás) megnevezéseket. Hasonló tartalomra utalnak a szentekről, főként Szent Lászlóról vagy Máriáról elnevezett források. A szentkutakhoz a mai élő folklór is kapcsol csodás eseményeket. Kolontáron és környékén az ott élők ilyen csodás eseménynek tartják, hogy a falu határában lévő szentkutat megkímélte a közvetlenül mellette ömlő vörösiszap, amely a katasztrófa során kikerülte a szent helyet.<sup>3</sup>

A szent források és kutak vízének a hagyomány csodákra, elsősorban gyógyításra

képes erőt tulajdonít. Vannak közöttük speciálisan vagy elsősorban bizonyos betegségekre jótékony hatásúnak tartott vizűek. Egyes ilyen *szentkutak* vizét szemgyógyításra, míg másokét beteg végtagok, köszvény vagy más bajok gyógyítására használják. Közös bennük, hogy a gyógyító hatást nem a víz vegyi összetételének, hanem az általa hordozott szakralitásnak, a benne rejlő szent erejének tulajdonítják. A szentelményi erőtől ez annyiban különbözik, hogy nem az emberek vagy az egyház által létesített jelekről van szó, hanem a szentség megnyilvánulásáról. A formai hasonlóság révén említhetők itt olyan példák is, amikor a kegyhelyhez nem tartozik *szentkút*, a hívek annak környékéről mégis visznek haza vizet, hasonlóan más dolgokhoz: növényekhez, ágakhoz, földhöz, amelyek szintén a kegyhelyről származnak. Ilyen eseteket említt Bálint Sándor és Barna Gábor (1994, 228.) például a radnai búcsúsokkal kapcsolatban, akik az I. világháború előtti időkben a kegyhelyhez közeli Maros vizéből merítettek és vittek haza.

A keresztény szokáshagyomány több olyan ünnepet tart számon, amelyben a víznek kitüntetett szerepe van. Az ilyen jeles napok során a rítusok középpontjában a víz áll, egyszerre mint a rítus tárgya, kelléke, valamint olyan minőségében is, mint amire a rítus irányul. Ezek az alkalmak, különösen a vízkereszt az egyházi tartalom mellett egyfajta „vízünnepként” jelennek meg. Január 6-án kívül más napok is vannak, amikor víz egyházi megszentelésére kerül sor. Az ilyen esetekben gyakran valamilyen aktuális igény, élethelyzet, szükséglet teremt alkalmat a szentelésre. Vizet szentelnek keresztelés céljából, az új harang felszentelésének szertartásához vagy (a bizánci rítusúak Makkabeus napján) az elfogyott szenteltvíz pótlásaként. A Szent

<sup>2</sup> A magyarországi búcsújárás néprajzáról szóló monográfiában Bálint Sándor és Barna Gábor (1994, 218–231) több kegyhelyünk forrásokhoz és kutakhoz kapcsolódó kultuszát tekintik át. Lásd még Barna (2010).

<sup>3</sup> 2013-as adat. Az esetről a katasztrófát követően számos újságcikk és könyv is megjelent (Áment, 2011).

Ignác napján szentelt vizet például szembetegségek orvosságaként tartották számon, de más példákat is lehetne említeni (Várnagy, 1993, 246.).

Vízkereszt a kereszténység legrégebbi ünnepei közé tartozik. Ezen a napon emlékezik meg az egyház Jézus Krisztusnak a Jordán vízében való megkeresztelkedéséről, és ennek emlékét őrzik a keleti és a nyugati egyházak a vízszentelés szertartásával. Maga az ünnep, Epifánia, Úrjelenés, a Háromkirályok napja, több jelentésréteget hordoz magában. A hagyományos népi liturgia középpontjában azonban az évnek ezen a pontján a vízszentelés és a szenteltvíz áll, s a szenteltvíz ezen a napon sokféle szerepkörben mutatkozik meg.

A vízszentelés évszázadokon át látványos módon, körmenettel, természetes vizeknél történt. A patakok, folyók jegébe léket vágtak, és azon történt a szertartás. Ahol természetes víz nem volt a közelben, községi vagy templomi kút vizét szentelték, sok helyen pedig a templomban folyt a szertartás, ahová dézsákban vitték a vizet. Ez utóbbi napjainkban a legelterjedtebb gyakorlat, de a természetes vízben való szentelés is gyakori. A hívek azután a szentelés helyszínéről merítik és viszik haza a szenteltvizet otthoni használatra. A vízkereszt vízszentelést a lakóházak megáldása követte, amire természetesen a szenteltvíz felhasználásával került és kerül sor (Bartha, 1984). A vízszentelés utáni napokban a hagyomány szerint a természetes vizek mind megszenteltté válnak. Nem véletlen, hogy az erre az időszakra kiterjedő mosási tilalom a patakok, folyók, tavak és kutak vízében való mosásra vonatkozott. Mint ahogyan az sem, hogy a bizánci rítusú vízszentelési szertartás során a hívek kihozzák a folyóból a beledobott keresztet, vagy, hogy a vízkeresztkor megszentelt víz a macedón hagyomány szerint

még a januári hidegben sem betegíti meg a rituális fürdésben részt vevő vodicsárokat (ВОДИЧАРИ) (Telenkó, 2010, 198.; Bólya, 2012, 414.).

A szenteltvíz a katolikusok és a keleti keresztény egyházak egyik legfontosabb szentelménye, ebben a minőségében a szakralitás közvetítője. A vízszentelés során a rítus tárgya, más, immár a vele végzett szentelések (étel-szentelés, barkaszentelés, gyertyaszentelés, harang-, templom-, oltárszentelés, gyümölcs-szentelés, a határ, a termények, gépjárművek, személyek megáldása, keresztvetés stb.) során a rítus anyaga. Szenteltvizet hintenek a halottra, a koporsóra, az útra kelőre, a betegek-re, és sok más élethelyzetben is sor kerül alkalmazására. A hagyományos katolikus háztartások elmaradhatatlan kelléke volt, amelyet otthoni használatban rendszeresen alkalmaztak. Miután maga is szentelmény, a szentelményi erőt közvetíti, továbbítja a vele kapcsolatba kerülő dolgokra és személyekre. A kereszteléskor használt *keresztvíz* szentelésére többnyire a húsvétot megelőző ünnepélyes nagyszombati szertartáson kerül sor.

A szenteltvíz felhasználását sokféle tényező befolyásolja. A templomlátogatások, az otthoni felhasználás gyakorisága, az év során előforduló különleges alkalmak a szenteltvizet a katolikus és az ortodox hitélet elengedhetetlen kellékévé, anyagává teszik, mindennapos, akár napi többszöri alkalmazással. Bár napjaink vallásos szokásaiban szerepe csökkenni látszik, az adatok arra utalnak, hogy a szenteltvíz szakrális célú alkalmazása a katolikus világban és a keleti kereszténységben a mindennapi életnek ugyanúgy megszokott mozanata volt, mint a vízivás. Ahogy az ivóvíz a testi élet, a szenteltvíz a lélek vízszükségletét biztosítja.

A vallások széles körben ismerik és gyakorolják az esőért végzett rítusokat, imákat. A



mi közép-európai térségünkben is mind az egyházi liturgia, mind a néphit, a hiedelemvilág és a szokásfolklor tartalmaz ide tartozó jelenségeket. A balkáni népek folklorjában tekintélyes szerepet töltenek be azok a szokások, amelyekben főként az aszály, a szárazság elhárítására, eső előidézése céljából vízzel öntenek le erre a célra kiválasztott személyeket, tárgyakat, eszközöket, temetői sírjeleket. Az esőért végzett imádságok és könyörgések a keresztény hitélet szerves részeit alkotják. Szárazság idején nem csupán a néphit, a mágia eszközei álltak rendelkezésre, hanem a szertartáskönyvek, imádságos könyvek is tartalmaztak alkalmazandó rítusokat, imaszövegeket. Az ipari civilizáció, a megélhetés módjainak változása köztudottan nem csökkentette, inkább növelte a társadalom vízigényét. Az esőért való könyörgés a mezőgazdasági vidékeken napjainkban sem vesztett fontosságából. Katolikus és protestáns énekeskönyvekben, imakönyvekben, a szertartások szövegeiben ma is találkozhatunk az esőre, a kedvező időjárásra való utalásokkal. A néprajz egyik új forráscsoportja, az internet szinte kimeríthetetlen adatbázisa a jelenkor folklorját tanulmányozni kívánóknak. Számos honlapon tájékozódhatunk istentiszteleti formákról, ájtatosságokról, imádságokról, így esőért végzendő imákról is (Bartha, 2010. 182.).

A kérdésre, hogy mi lehet a különbség a természetes, a földi életet eltető víz és a lélek vize, az *Újszövetség* élő vize, a szakrális folklor vize között, a válasz több lépcsőben adható meg. Éles határvonal nem húzható, de egyenlőségjelet sem tehetünk a kettő közé.

A vallásos folklor és a hitélet rítusainak, szokásainak vize természetes módon viselkedik, a vízzel kapcsolatos jelentések, felhasználási módok, szakrális tartalmak a víz természetes tulajdonságain alapulnak. A vízbe dobott



*Sveta voda.* A forráskápolna a medencével. Bitola, Macedónia, 2013. (A szerző felv.)

bábu vagy kereszt, a folyó hullámaina bízott szentelmény, a szent útvonal természetes zuzakon vezető szakaszai (kegyhelyekre való zarándoklat, út a templomba, temetőbe) a víz természetes arculatát mutatják.

A víz a vallásban és a néphitben egyaránt ismert mechanizmusok szerint kap szerepet a szokásokban. Az esőért végzett rítusok során a rítus anyaga és célja (a víz) egybeesik, a mechanizmus a saját törvényszerűségei szerint működik, és a víz természetben tapasztalható tulajdonságait alkalmazza.

A szokások egy részében a vízhez annak természetes tulajdonságai mellett többletjelentések társulnak. Az ilyen esetekben a víz a rítus kelléke, ahol tulajdonságai miatt (tisztít) alkalmazzák. A cselekvéssor lezárultával azonban felvehet jelentéseket a vele kapcsolatba került dolgokról. A hozzá kapcsolódó tabuk (például a mosási tilalom vízkereszt idején) éppen ennek hivatottak elejét venni.

A víz a rá irányuló egyházi (szentelés) vagy paraliturgikus rítus révén a szakralitás hordozójává válik. A vízszentelés során szentelményi erőt kapott vizek tartoznak ebbe a kate-



Az iszaptól megmenekült szentkút. Kolontár – Devecser, Veszprém m. 2013. (A szerző felv.)

góriába. A szenteltvíz azután már szakrális jellegénél fogva jelenik meg a szokásokban és a mindennapi életben.

A víz önmagában a szakralitás hordozójaként jelenik meg a szent vizek (kutak, források) formájában.

A fentiekből látható, hogy a folklor vallásos rétegeiben a víz a szakralitás különböző fokozatain áll a profántól a szentig, vagy akár az eucharisziát megelőző állapotig (kánai menyegző).

A víz a hitéletben és a hozzá kapcsolódó folklorban úgy jelenik meg, ahogyan az a vallás és a hagyomány hordozóinak gondolataiban és szokásvilágában megfogalmazódik, kifejeződik. Ahogyan pedig ebben a szellemi

szférában jelen van, az nagyban befolyásolja a hozzá való viszonyulásunkat. Ez lehet az alapja mindannak, ami a vízzel kapcsolatos magatartásunkat, cselekedeteinket vezérli. Ha értéknek tartjuk, akkor vigyázunk rá, ha felismerjük az életünkben betöltött szerepét, akkor odafigyelünk, gondozzuk, őrizzük tisztaságát. Az pedig, hogy mindez kezdettől fogva része vallási identitásunknak, a rítusnak, a hitéletnek, azt mutatja, mennyire fontos szerepe volt a víznek elődeink gondolkodásában évszázadok, évezredek óta.

A szekularizálódó világ megközelítése változott, racionálisabb lett, a régebbi koroknál jobban számol a ráfordításokkal, a gazdasági hasznosíthatósággal. A víz, a vizek minősége pedig világszerte rohamosan romlik, ami egyre nagyobb fenyegetést jelent. Egyre inkább úgy tűnik, hogy ez a folyamat gyorsabb, mint ahogyan a kulturális választ meg tudjuk rá adni, akár vallási, akár etikai oldalról.

A szakralitás, a folklor talán mégis segít közelebb vinni a mai társadalmat egy természetközelibb, egy emberközelibb látásmódhoz, talán hozzásegíti a társadalom tagjait, különösen pedig a tudós társadalmat és a szakembereket egy új - valójában pedig nem is annyira új, hiszen évezredek tapasztalatain alapuló - szemlélet kialakulásához.

Kulcsszavak: *rítus, imádság, szokás, folklor, szakralitás, szenteltvíz, szentkút*

#### IRODALOM

- Áment Márton (2011): *A kolontári-devecseri Szentkút: az iszapkatasztrófiától megmenekült Szentkút története.* Gyepesi Örökségünk Egyesület, Bakonygyepes
- Barna Gábor (2010): *Szent kutak, szent források a búcsújáró helyeken.* In: Bartha Elek – Keményfi R. – Lajos V. (2010): *A víz kultúrája.* Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen, 184–189.
- Bartha Elek (1984): *Házkultusz. A ház a magyar folk-*

- lorban.* Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen
- Bartha Elek (2010): *A víz a szakralitásban.* In: Bartha Elek – Keményfi R. – Lajos V. (2010): *A víz kultúrája.* Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen, 175–183.
- Bartha Elek – Keményfi R. – Lajos V. (szerk.) (2010): *A víz kultúrája.* Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen

- Bálint Sándor – Barna Gábor (1994): *Búcsújáró magyaro*k. Szent István Társulat, Budapest
- Bólya Anna Mária (2012): „Templomot rak szamovila” Régi rétegek a macedón kalendárium keresztény ünnepköri énekeiben és táncbaiban. *Ethnographia*. 123, 412–427.
- Lammel Annamária – Nagy Ilona (1985): *Parasztbiblia*. Gondolat, Budapest
- Pócs Éva (2002): Esővarázslás és idővarázslók a magyar boszorkányperekben. In: Pócs Éva (szerk.): *Folyamatok és fordulópontok. Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére. (Studia Ethnologica Hungarica*

- IV.) PTE Néprajz Tanszék – L'Harmattan, Budapest, 159–207.
- Telenkó Bazil (2010): *Szenteltvízhez kapcsolódó hagyományok a magyarországi görög katolikuság körében*. In: Bartha Elek – Keményfi R. – Lajos V. (2010): *A víz kultúrája. Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék*, Debrecen, 190–208.
- Ujváry Zoltán (1980): *Esővarázsló szokások és rítusok*. In: Ujváry Zoltán: *Népszokás és népköltészet. (A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok közleményei 35)* Debrecen, 119–160.
- Várnagy Antal (1993): *Liturgi*ka. Az egyház nyilvános istentisztelete. Lämpás, Abaliget



# Diderot 300

## BEVEZETŐ

Ludassy Mária

a filozófiai tudomány doktora, egyetemi tanár,  
Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Filozófiai Intézet  
ludassy.maria@btk.elte.hu

A háromszáz éves Diderot személyében a legmodernebb XVIII. századi filozófust ünnepelehetjük: regényei az *Apáca*-tól a *Fatalista Jakab*-ig máig is izgalmas olvasmányok, filozófiai dialógusai a *Rameau unokaöccs*-től a *Párbeszéd folytatása*-ig mintha mai morális dilemmáinkat fogalmaznák meg. Mégis mintha a tavaly háromszáz éve született Jean-Jacques Rousseau közelebb állna a ma meghasonlott emberéhez: míg az *Enciklopédia* szerkesztője a tudományos és technikai haladás hitét hirdette mint a felvilágosodás filozófiájának kötelező krédóját, addig az enciklopédisták legfőbb kritikusa a modernitás antinómiáit hangsúlyozta, a tudományok és a művészetek terén elért fejlődés emberi-erkölcsi veszteségeit vette számba. Ez utóbbi dilemmák Diderot figyelmét sem kerültk el, igaz, ezekről csak a „felvilágosult despoták” számára készült kézirat kiadványban, Friedrich Melchior Grimm *Correspondence littéraire*-jében írt *Helvétius cáfolata*-ban az egysíkú egoizmus-elméletet bírálja, a Grimmhez írt búcsúlevelében a felvilágosult despotizmus dicséretét utasítja el. A technikai fejlődés ellentmondásait nem tagadja, de a további tökéletesítésben – és nem a visszafejlő-

désben – látja a megoldást, ahogy a kritikai racionalizmus antinómiáit sem egy tradicionalista-tekintélyelvű fordulattal kívánja feloldani, mint Rousseau kultúrkritikája, hanem az ész dogmatizmusát mérsékelni képes – de nem „az ész trónfosztásába” torkolló – emotivista etika szempontjainak érvényesítésével.

Megemlékezésünkben a mai Diderot-recepció egyik legizgalmasabb, legaktuálisabb problémáját idézzük: Diderot és a fordítás kérdéskörét. Több síkon is értelmezhető a „fordítás” problémája: a két – vagy több – nyelv közötti koncepcionális közvetítés kérdéseként, illetve a „transzkulturális” átmenet dilemmájaként: vajon ugyanazt jelent-e az egyik kultúrkörben az adott szöveg, mint egy másik kultúra kontextusában? Cseppentő István tanulmánya mindkét kérdés közepébe talál: egyrészt a magyar fordítás fogalmi készletét, illetve annak változását az elmúlt fél évszázad folyamán veszi vizsgálat alá, másrészt a *Pótlás Bougainville utazásához*, az egzotikus szexológiai felfedezőút kapcsán felmerül a különböző kultúrák értékhangsúlyos – vagy értéksemleges – leírásának kérdése, „az etnológus dilemmájának” nevezett örök probléma.